

1985

powieść Tadeusza Siejaka „Oficer” napisana została w latach 1976–77 i do-
tycznika w 1981 roku. /
is mówiono, że gdyby
ego rodzaju trudności
wydaniem tej pozycji
dotyczyła przenikliwej
hanizmów rządzących
cia lat siedemdzie-
malej przestrzeni za-
nysłowego, gdzie bo-
inżynier poznaje smak
orycz porażki zawodo-
nej, politycznej / —
i ukazać się w 1979 ro-
zet w pierwszej połó-
180 to wówczas Siejak
tywany i książka krą-
mach. Wydarzenia ma-
e na początku lat o-
ych spowodowały je-
e tylko kabaret, ale
ratura zostały prześci-

mina, odtwarza z precyzją dzieje
swojej kariery i swoje życie pry-
watne, wtedy gdy komentuje wy-
darzenia rozgrywające się „tu i
teraz” oraz wówczas gdy przema-
wiać zaczyna jego druga jaźń usi-
lująca nawiązać autentyczny je-
szcze dialog z otaczającym świa-
tem. Każdemu z tych planów od-
powiada realizacja innego języka.
Z wielkim kunsztem Siejak prze-
chodzi od strumienia świadomo-
ści, dialogu wewnętrznego do, na
przykład, narracji wspomnienio-
wej, stylu protokolarnego, zapisu —
doskonale szyderczego, ośmieszają-
cego i trafnego — nowomowy.
Język Siejaka się mieni, migocze,
jest żywy, prawdziwy, autentycz-
ny. Jego bohaterowie mówią tak
jak rzeczywiście mówili się w
tamtych latach i — co smutne —
jak mówi się często i dziś. Kompo-
zycja tego dzieła literackiego to
osobny problem.

Ratajczak, który mówi o sobie,
że jest właścicielem „księstwa na
razie bez dostępu do morza”, pan
i władca na włościach „księżę nie-
ustannie w sposób w pełni świa-

gnięte przez życie. Kapitalne o-
pisanie przez Tadeusza Siejaka
świata zdeformowanego, świata
nadużytego, samowoli, fasadowości,
prerażającego ignorancją, aro-
gancji podłych manipulacji, ścię-
rania i liczenia się w rzeczywi-
stości tylko rozmaitych, najczę-
ściej fałszywych taktów i strategii,
nakładania się fikcji zostało ge-
neralnie jakby przytłumione, o-
starość widzenia została zamglona,
„samo życie” które tak przekonująco
sportretował autor zakrzywane zo-
stało przez inną, już bardziej dyna-
miczną rzeczywistość. Nie oznaczało
to jednak wcale artystycznej
porażki. Przeciwnie, o „debiu-
cie” mówiono dużo i dobrze
jako np. o „nurtie rewolucyj-
nym” czy też „osiągnięciu li-
terackim z prawdziwego zdarze-
nia”

Również i dziś kiedy Tadeusz
Siejak wydał długo oczekiwaną
drugą swą powieść pt. „Próba”
mamy do czynienia z podobnym
zjawiskiem choć nie tak już ost-
rym. Pisana w latach 1978–81 ina-
czej zapewne by funkcjonowała w
procesie czytelniczego odbioru gdy-
by mogła ujrzeć światło dzienne
kilka lat wcześniej. Podobnie jak
przy okazji pierwszej powieści tak
i teraz długo się zastanawiano nad
drukiem — wiadome trudności...
Siejak uparł się, że będzie pisał
powieści polityczne.

Tym razem autor — zresztą in-
żynier z zawodu, główny mecha-
nik Pilskiego Przedsiębiorstwa Ro-
bót Inżynierskich w Chodzieży —
bohaterem swej powieści uczynił
grubszą rybę, przedstawiciela wła-
dzy szczebla wojewódzkiego. Jest
nim wojewoda Roman Ratajczak,
z minionego okresu, człowiek lu-
krowanego sukcesu, homo politicus
odmalowany w realistycznej poe-
tyce i poruszający się w grote-
skowej nieco i bardziej tragicznej
w swej istocie przestrzeni społecz-
nej. Powieść „Próba” to w dużym
skrótce rozliczanie się z przecię-
żeniami politycznymi, moralno-psy-
chologicznymi, które mają miej-
sce w „taktyczno-strategicznej”
świadomości wojewody, a które
powstały w wyniku drażliwych i
destrukcyjnych zjawisk, wypaczeń
zachodzących w życiu społeczno-
politycznym i ekonomicznym (re-
welacyjny zapis literacki konfe-
rencji samorządu robotniczego i
wizyty w zakładzie „pierwszego”,
posiedzeń i narad w WRN).

Portret Ratajczaka jest wszech-
stronny, wyczerpujący, drobiazgo-
wy. Niekiedy nawet wydaje się, że
Siejak za bardzo się rozpędza —
szczególnie wtedy gdy przemawiać
zaczyna Spiritus czyli duch, alter
ego zmęczonego bohatera lat sie-
demdziesiątych. W powieści wy-
stępuje on na trzech podstawowych
płaszczyznach — wtedy gdy wspo-

domy prowokuje system, dzięki
któremu jest tym kim jest. Woje-
woda postanawia zmierzyć się z
nim, próbuje jego wytrzymałość,
usiłuje znaleźć słabe punkty, u-
derzyć w czule miejsca. Jest prze-
konany, że rzeczywistość społecz-
no-polityczna, którą on również w
pewnym zakresie tworzy, system
takiego a nie innego funkcjonowa-
nia władzy musi go „wypluć” je-
śli przebierze miarę, jeśli będzie
zbyt samodzielnym, niezależnym. Sa-
mowola wojewody zaczyna zata-
czać coraz szersze kręgi — usi-
luje się włamać do sklepu, system
interweniującego milicjanta, na pro-
minenckim polowanku zabija kilka
żubrów, w brutalny sposób wy-
rzuca z pracy jednego dyrektora
za drugim, nagminnie łamie przepi-
sy drogowe, powoduje poważną
krakę ciężko rani człowieka, przy-
czynia się do śmierci innego, po-
pełnia nadużycia finansowe itd. I
czeka jak zareaguje system. Ale
nic się nie dzieje, struktura nie
chce się go pozbyć, nie karze go
za żadne przestępstwo. Ratajczak
może właściwie „wszystko”, ale to
wszystko znaczy również nic lub
niewiele dla niego samego, dla je-
go ciągle ponawianych prób od-
nalezienia własnej twarzy. Woje-
woda ma tych twarzy kilka i za-
dna z nich nie jest prawdziwa, au-
tentyczna. System, gra którą pod-
jął, kiedy był jeszcze działaczem
studenckim ubezwłasnowolnity go
zamknęły na ściśle określonej
przeźreni. Pozostaje tylko despera-
cja i miotanie się. Sytuacja, w
której znajduje się bohater to
bycie w matni, w swoistej klatce,
z której — mówiąc nieco metafory-
cznie — to on rzuca kamienie, dra-
żni, zadaje ciosy, dyktuje prawa, a
nawet na chwilę ucieka, ale w grun-
cie rzeczy jest bez wyjścia, bez
szansy i zawsze do niej wraca. Ra-
tajczak to postać tragiczna w swym
wymiarze — jak zwierzę umie-
szczone w komfortowym rzerwa-
cie, gdzie jest wszystko czego du-
sza zapagnie ale nie ma najwa-
żniejszego — wolności. A tej wo-
jewoda poszukuje z determinacją.
System okazuje się silniejszy od
człowieka. Nie ma z niego uciecz-
ki ku sobie, ku swojej własnej i-
stocie. Siejak pisze bardzo trafnie,
że wojewoda to „człowiek, który
usiłuje znaleźć początek”. Wielka
jest cena, którą musi płacić bo-
hater za bycie w systemie wła-
dzy do cna zdeformowanej. Jest to
cena bycia nierzeczywistym w
rzeczywistości, którą gdy się chce
można zrozumieć i pojąć. Rataj-
czak mimo, że tworzy, buduje, or-
ganizuje życie w fikcji, w pozor-
ach. Cała ta powieść jest prze-
stroga.

„Próba” jest książką może nie wy-
bitną — bo to określenie trzeba
zachować dla arcydzieł literackich
— ale na pewno bardzo ważną,
znaczącą. Po raz pierwszy chyba
w powieści o polskiej rzeczywisto-
ści ostatnich lat uniknięto publi-
cystycznego zadęcia, uproszczonej
filozofii, łatwych diagnoz.

PIOTR CIELESZ

Tadeusz Siejak, PRÓBA, Iskry War-
szawa 1984.

ależć początek